

сама: уважно, спокійно, терпляче слухати, не обвинувачувати людину, вірити їй, виявляти співчуття, емпатію; інформувати про права.

З метою попередження насильства в сім'ї є доцільним використовувати такі напрями захисту прав членів сім'ї: просвітні кампанії для дорослих та дітей; тренінги, дискусії, вправи; громадський захист – за допомогою петицій, плакатів, листівок на вулицях, статей в газетах, відкритих дискусіях та дебатах.

Таким чином, сім'ї, які мають проблему насильства, потребують комплексної допомоги від організацій і служб, діяльність яких спрямована на попередження домашнього насильства. Ця допомога має бути орієнтована на захист осіб, які переживають насильство, на надання їм соціальної, психологічної та юридичної допомоги, проведення реабілітаційної та корекційної роботи з членами сім'ї. Така допомога може бути більш успішною за умови забезпечення міждисциплінарного підходу та об'єднання соціальних, психологічних та правозахисних напрямів роботи. У будь-якому випадку потрібно розуміти, що ситуацію насильства можна виправити, бо люди змінюються, за умови поєднання підтримки, допомоги та мотивації до змін.

Література

1. Положення про Міністерство соціальної політики України (Указ Президента України від 6 квітня 2011 року № 389/2011).

2. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.03.95 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (нематеріальної) шкоди».

3. Роменський Г.І. Домашнє насильство та шляхи його подолання // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. – 2004. – Вип.5.– С. 74-78.

4. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї / Наук. ред. О. Кочемировська. – Запоріжжя, 2011.

5. Насилля в сім'ї. Як боротися з ним державі / За ред. А. Шулер. – М., 1999.

Алексєєнко Т.Ф.

*доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач лабораторії соціальної педагогіки
Інституту проблем виховання НАПН України*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

У різних країнах світу накопичено досвід і склалася власна система державної та громадської допомоги різним цільовим групам та категоріям населення, які опинилися у важкій життєвій ситуації внаслідок зубожіння, інвалідності, сирітства, різних форм алкогольної та інших форм залежності, а також людям похилого віку тощо. Відповідно до того, як кожна культура

виробляє певні норми, цінності, специфіку опікування тими, кому потрібна допомога, створюються концепції та специфічні моделі соціального обслуговування, надання соціальних послуг сім'ям, дітям, іншим членам суспільства.

Загалом у міжнародній практиці напрацьовано кілька моделей державної і громадської допомоги різним цільовим групам і категоріям населення, які опинилися у важкій життєвій ситуації. З педагогічним ухилом різного рівня організації та забезпечення їх функціонування виокремлюються *патерналістська* (від лат. *paternus* – батьківський), модель соціальної роботи, *корпоративістська* (від лат. *corporatio* – спілка), *етатистська* (від франц. *etat* – держава) моделі. У їх виокремленні ми свідомі того, що будь-яка типологія є спрощеною схемою, яка не може повністю відобразити все різноманіття існуючих моделей різного рівня організації. Однак, зауважуємо саме на цих моделях, оскільки в українському досвіді вони також представлені, хоча і з різною мірою розвитку та поширення. Одночасне упровадження різних моделей створює ситуацію поліконцептуальності сучасної соціально-педагогічної діяльності та соціальної роботи, здебільшого орієнтованих на зарубіжний досвід, що переноситься на українську реальність через різні соціальні проекти.

Комплексний аналіз використовуваних моделей у зарубіжному досвіді засвідчує, що окрім державних органів та служб до цього процесу активно долучаються органи місцевого самоврядування, неурядові організації, приватні служби та батьківська громадськість. Подібні процеси набувають все більшого поширення й в Україні. Вони пов'язуються з тенденціями розвитку українського суспільства, зокрема з децентралізацією територіальних громад та зростанням ролі самих громад у розв'язанні нарізних для них соціально-педагогічних проблем.

Кожна з названих моделей має свою специфіку, для розкриття якої пропонуємо зупинитися на основних характеристиках.

Для *патерналістської моделі* соціальної політики і соціальної практики характерний низький рівень участі держави у вирішенні соціальних проблем, намагання досягти ефективності, використовуючи фонди на забезпечення тих членів суспільств, які найбільше потребують допомоги.

Соціально-педагогічний зміст *патерналістської моделі соціальної роботи* фокусується на ідеї допомоги шляхом виховного впливу на процес соціалізації індивіда, соціальної групи, який здійснюється через систему соціальних інститутів (сім'ю, школу, позашкільні заклади), покликаних коригувати формування соціальних якостей особистості відповідно до суспільно значущих цінностей, обмежувати або активізувати виховний вплив конкретних соціальних факторів. Дана модель знайшла всезагальне упровадження за часів Радянського Союзу й донині на пострадянському просторі (в тому числі і в Україні) зберігається в закладах інтернатного типу, в сім'ях з авторитарною системою виховання та має збережені ознаки в навчально-виховному середовищі дошкільної і шкільної ланок освіти.

Корпоративістській моделі властива законодавчо закріплена співучасть державних і громадських структур у вирішенні проблем індивіда, групи, общини. Вона характеризується субсидіарністю (англ. subsidiary — допоміжний, доповнючий). Принцип субсидіарності передбачає розбудову системи врядування не зверху вниз, а знизу вверх, а також те, що рішення з відповідних питань повинні прийматися на тому рівні, на якому вони виникають, а публічні послуги мають надаватися органами того управлінського рівня, що найбільш наближений до споживача послуг. Його мета – створення дієвих механізмів місцевого самоврядування, у тому числі розподіл повноважень, визначення меж їх делегування та відповідальності. Цей принцип є базовим у законодавстві Європейського союзу та базовою вимогою Європейської хартії про місцеве самоврядування. В Європі ідеї субсидіарності мають давню історію й пов'язані з католицькою традицією, згідно з якою суспільство має втручатись у справи людини тільки тоді, коли дії родини та регіональної релігійної громади виявляються неефективними [2]. Ця модель роботи широко розвинена у США, в країнах Європейського союзу.

В Україні принцип субсидіарності було зафіксовано у Постанові КБМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» (від 25.07.2006). Він орієнтує на те, що фінансування актуальних для певної громади програм соціально-педагогічної підтримки і проектів соціальної роботи повинне забезпечуватись із місцевого, а не державного бюджету.

Етатистська (соціал-демократична) модель соціальної політики орієнтована на централізовану систему соціального забезпечення. Її суть полягає в тому, що держава контролює як економічну, так і соціальну політику. Контроль за реалізацією державної соціальної політики здійснюється місцевими органами влади, підзвітними центральному уряду. Такий тип управління характерний для скандинавських держав. У Швеції ця модель розкривається у всеохоплюючій державній підтримці кожного громадянина від народження (одяг на всі сезони, ліжечко, аптечка, підгузки тощо) і протягом усього життя (підтримуючі програми для різних вразливих категорій населення; розвинена система захисту прав людини будь-якого віку і статусу; визнання і повага до «інакшості», які знайшли законодавче закріплення).

Модифікація концепції соціально-педагогічної діяльності та соціальної роботи в Україні спостерігається і в системі покарань, зокрема у розвитку служби пробачії. Вона активно розвивається як альтернативна до системи покарань неповнолітніх, яких за вчинення злочинів позбавляли волі у виправних установах пенітенціарної системи. Внаслідок зміни концепції щодо умов відбування покарання відбувається скорочення кількості виправно-виховних колоній для неповнолітніх. Однак, нова система перевиховання потребує і концептуально іншої підготовки фахівців для такої роботи з неповнолітніми. Існуючий стан підліткової злочинності та тенденції її зростання в Україні свідчать про недостатність такої підготовки.

У контексті проблеми насилля також варто зауважити, що у юридичній та психолого-педагогічній практиці у вітчизняному і зарубіжному досвіді напрацьовано два основні підходи у профілактиці сімейного насилля: *каральний* (спрямований на покарання насильника у відповідності до чинного законодавства) і *ресторативний* (спрямований на врегулювання конфлікту і збереження сім'ї). Нова філософія закладена в основу ресторативного підходу, який за своїм змістом є відновно-компенсаційним і включає примусові (обов'язкові) програми медичної, психологічної та соціально-педагогічної допомоги як для тих, хто вчиняє сімейне насильство, так і для тих, хто стає його жертвою. Отже, у сучасній соціальній практиці все більшої привабливості набуває ідея попередження насильства у сім'ї шляхом розвитку соціальних послуг. Дедалі більше утверджується також точка зору, відповідно до якої тим, хто жорстоко поводить з дітьми, потрібні допомога й розуміння. Специфіка соціально-педагогічної допомоги жертвам сімейного насильства полягає в спрямованості на позитивну зміну середовища, в якому знаходиться жертва насильства. З цією метою здійснюється соціальний супровід сім'ї та цілеспрямована робота з батьками, спрямована на корекцію їхньої поведінки й підвищення рівня педагогічної культури, батьківської відповідальності. Також основна увага повинна приділятися долі дитини і, за потреби, застосовується технологія ведення випадку.

Таким чином, розглянуті моделі є відпрацьованими моделями соціальної політики й визначаються комплексом факторів, серед яких домінуючими є характер устрою держави, національні традиції, стан розвитку демократичних інституцій. Діалектика зв'язку між соціальною політикою і соціальною роботою в них відображається у взаємозумовленості їхніх основних напрямів і змісту.

Узагальнення та аналіз ситуації щодо концептуальних орієнтирів розвитку соціально-педагогічної та соціальної роботи в Україні дозволяє зробити висновок про те, що інноваційні ідеї, привнесені із зарубіжного досвіду, концептуалізуються на кількох рівнях: у державній соціальній політиці, науковій теорії та соціальній практиці. Очевидною є тенденція до їх узгодження та реалізації на засадах партнерства та у міжсекторальній взаємодії й міжнародній співпраці по реалізації соціальних проєктів. Найбільшою мірою інновації розвиваються та упроваджуються у сфері соціального захисту сімей і дітей, що опинилися у важких життєвих ситуаціях, конкретизуються в інноваційних підходах та технологіях їх підтримки.

Література:

1. Алексєнко Т.Ф. Соціально-правовий концепт сімейного виховання / Сімейне виховання : концептуалізація ідей теорії і практики : монографія / Т. Ф. Алексєнко. – К. ; Умань : ФОРМ Жовтий О. О., 2016. – С.336-359.
2. «Зелені кімнати» : психологічні особливості організації роботи з дітьми / Н.П.Бочкор, О.М.Цільмак, О.В.Швед та ін. – К. :ТОВ «Агентство «Україна», 2012. – 112с.
3. Про попередження насильства в сім'ї : закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2001. – № 10.

4. Сімейна політика України – цілі та завдання : матер. парлам. слухань у Верховній раді України 17 червня 2015 р./ Верховна Рада України, Комітет з питань сім'ї, молодіжної політики, спотру і туризму. – К.: Парлам. вид-во, 2015. – 208 с.

5. Соціально-педагогічна підтримка дітей та учнівської молоді : монографія / [Алексеекко Т.Ф., Жданович Ю.М., Куниця Т.Ю. Малиношевський Р.В., Сергеева Н.В.] / за заг. ред.. Т.Ф. Алексеекко. – К.: ТОВ «Задруга», 2017. – 168с.

6. Сімейна політика України – цілі та завдання : матер. парлам. слухань у Верховній раді України 17 червня 2015 р./ Верховна Рада України, Комітет з питань сім'ї, молодіжної політики, спотру і туризму. – К.: Парлам. вид-во, 2015. – 208 с.

7. Simonot M. Les animateurs sociokultures: Etude d'une aspiration a une activite sociale / Simonot M. – Rouen : PUF, 1974.

Анголенко В. В.,

аспірантка Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет», м.Слов'янськ

ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНОЧУТЛИВОГО ПІДХОДУ В РОБОТІ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ З НЕПОВНОЛІТНІМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ

Формування протиправної поведінки неповнолітніх, як правило, обумовлене соціальними факторами: сімейне неблагополуччя, алкоголізм, наркоманія, жорстоке поводження з дітьми, бездоглядність тощо. Найрізноманітніші причини можуть спровокувати підлітка, що знаходиться у важкій життєвій ситуації, до конфлікту з законом, але, не зважаючи на тяжкість вчиненого ним злочину, він потребує особливої соціальної та психолого-педагогічної допомоги у процесі ресоціалізації з урахуванням гендерночутливого підходу.

Визначення сутності досліджуваного нами явища передбачає висвітлення поняття «гендерночутливий підхід». Авторки навчально-методичного посібнику «Гендерночутливий підхід у роботі з вразливими верствами населення у соціально-правовій сфері» визначають гендерночутливий підхід як професійну взаємодію з людиною незалежно від біологічної статі з орієнтацією на роботу з неконструктивними гендерними стереотипами, що заважають особі вийти із складних життєвих обставин [1; с.7-8].

Розкриваючи специфіку використання гендерночутливого підходу в роботі працівників соціальної сфери з неповнолітніми правопорушниками необхідно зазначити, що розуміння особливостей дитячої злочинності неможливе без аналізу існуючих в суспільстві гендерних стереотипів, тобто спрощених, схематизованих уявлень про поведінку чоловіка або жінки. У науковій літературі гендерні стереотипи поділяються на три групи. До першої відносяться стереотипи, пов'язані з нормативними уявленнями про